

Obraćenje izabranog naroda

Stjepan Kukulja

(Nastavak)

Ilija i 7000 vjernih

Pavao uzima dokazni materijal iz jednoga žalosnog razdoblja povijesti izraelskog naroda.

Bilo je to za vladanja pokvarenoga kralja Ahaba za koga veli Pismo: »I činjaše Ahab, sin Amrijeva, što je zlo pred Gospodom više od svih koji bijahu prije njega. I ne bijaše mu dosta što hodaše u grijesima Jeroboama, sina Nabatova, nego se još oženi Jezabelom, kćerju Etbala, kralja sidon-skoga. I otide, te služaše Balu i klanjaše mu se.« (1 Reg 16, 30 i sl.)

Ahab nije samo činio strašna bezakonja ostavivši posve pravog i jedinog Boga Jahvea, nego je i sazidao oltar lažnom bogu Balu u Samariji. Jednako se, ako ne i više, isticala opačinama njegova žena Jezabela. Sama je uzdržavala Balove svećenike.

Proroci, na čelu s Božjim čovjekom Ilijom, bili su jedini koji su u toj tami poganstva držali baklju prave vjere pokazujući i nastojeći da se narod vjerno drži jedinoga i pravoga Boga. Ali su zato mnogi proroci platili glavom. Sva ta bezakonja, a osobito bezakonja Ahaba i Jezabele Bog je kažnjavao teškom sušom. Ali i dalje posvuda bijesni progon. Traže Iliju kao glavnog krivca suše. Ilija se pojavljuje pred Ahabom i naviješta kraj kazne. Nato pozove sve svećenike Balove na žrtvu, da se jednom jasno vidi, da li je pravi bog: Bal, ili Jahve. Nakon jednodnevnog vikanja Balovih svećenika, Bog spali žrtvu Ilijinu, i to je bio jasni dokaz, da je Jahve pravi Bog. Ilija međutim na potoku Cisonu poubija te nazovi-svećenike ništetnog boga Bala.

To je užasno razbijesnilo Jezabelu i ona se zakle svojim bogovima da će Iliji učiniti isto što je on učinio svećenicima Balovim. Progon svih pristaša jednoga i pravoga Boga zahvatio je najšire dimenzije i došao do svoje najviše točke. Išlo se za tim da se Bog i njegov kult sasvim uništi. Srušilo se sve što bi moglo i potsjetiti na Boga. Ilija bježi. Činilo se da će se malena svjetiljka, koja je pokazivala da još postoje oni koji vjeruju u Boga i koji Ga štiju, ugasiti. Na putu se skloni posljednji vjernik i štovalac Jahvea, Ilija, u pećinu i zaželi smrt. Uto čuje glas Gospodnji gdje ga pita što tu radi. Ilija izjada sav svoj bol Gospodinu govoreći: »Revnovah veoma za Gospoda Boga nad vojskama; jer sinovi Izraelovi ostaviše zavjet tvoj, žrtvenike tvoje razvališe, proroke tvoje pobiše mačem, a ja ostadoh

sam, pa traže dušu moju da je uzmu.« Malo kasnije isti Božji prognanik ponavlja te iste riječi. Strašno ga je boljela pomisao da je on posljednji klanjalac Jahvea, i da će njegovom srcu biti i posljednja nada o uzdržanju prave vjere, srušena i uništena.

Međutim dok ga muče takve misli, javlja mu sam Gospodin vrlo utješnu vijest: »Ostaviću sebi u Izraelu sedam tisuća ljudi kojima se ne saviše koljena pred Balom, i svaka usta, koja mu se ne pokloniše cjelivajući ga u ruke.« Ta je vijest pridigla i okrijepila Božjeg proroka. Nije, dakle, on posljednji glasnik u moru odmetnika; ima ih još mnogo koji će hvaliti i veličati ime Gospodnje. Gospod ih je u svom milosrđu sam izabrao i sačuvao.

Taj otsjek historije izabranog naroda izabire proročki duh sv. Pavla da njime osvijetli tamu sadašnjeg odabranog naroda. Uspoređuje: otpad cjelokupnog naroda u doba Ahabovo, sa cjelokupnim otpadom naroda u doba Mesijine pojave.

No ako usporedimo samo obadvije apostazije kao takove, tada ne dobivamo za naše dokazivanje baš ništa pozitivna, nego slika biva još tragičnija. To i nije bila intencija Apostola naroda. Drugo je on nešto htio da postigne. Težina njegova dokaza stoji u onih sedam hiljada vjernih koje je Gospodin sam sebi izabrao. To *sveto sjeme*, neuništeno, jer ga je Gospodin sačuvao siguran je zalog, da vjera i kult u Boga jedinoga neće propasti, pa bili progoni još strašniji, i tama poganska još tamnija.

Prema toj nadi postoji i *sada* neko sveto i neuništivo sjeme, koje Bog nije odbacio, nego ga vjerno čuva. Tome sjemenu pripada sigurno on, Pavao. On je svijestan toga. Kakvo je to sjeme, i tko ga sve sačinjava, vidjećemo malo kasnije. Zasada je sigurno samo to, da će ono kao u doba Ahabovo tako i sada biti onaj dragocjeni kvasac, čijim će se djelovanjem, sadašnje »posude srdžbe« obratiti u »posude milosrđa«, i tada će se odabrani narod obratiti.

Poredbu apostazije i onih 7000 vjernih u doba Ahabovo, sa apostazijom i sa svetim sjemenom u doba Mesijino, zaključuje Pavao slijedećim riječima: »Tako se dakle i u sadašnje vrijeme ostatak spasio po izboru milosti«. Spasenje, dakle, i sretna budućnost Izraelova postavljena je u »ostatke«. A da »ostaci« ne samo postoje nego što je vrlo važno da su oni spaseni, dokazuje Pavao neprevrtljivim riječima proroka Izaije govoreći: »Ako bude broj sinova Izraelskih kao pijesak morski, samo će se ostatak spasiti« (Rim. 9, 27).

Na toj bazi sagradio je Pavao veličanstvenu umjetninu koju će iscrtati milosrdna ruka Božja, a to je obraćenje, sada zaslijepljenih, sinova doma Izraelova. To je taj drugi, potpuni argument Pavlov, na kojem on temelji obraćenje izraelskih sinova.

Sv. Ivan Zlatousti komentirajući ovo mjesto veli: »I božanski je apostol buduće spasenje Židova, prerekao po Iliji Tesbičaninu. Doći će, kaže, onaj koji ima da izbavi, i odvrtiće bezbožnost od Jakova. I ovo im je od mene zavjet kad oduzmem grijeha njihove«. ⁹

I opet na drugom mjestu veli isti Hrizostom: »I na 7000 Ilijinih ostade što se odnosi na spasenje«. ¹⁰

A Origen imajući pred očima to mjesto sv. Pavla zaključuje ovako: »Dakle ostatak od preostalog Izraela koji se ima spasiti«. ¹¹

Kao što je po Tertulijanovim riječima prolivena mučenička krv bila sjeme novih kršćana, tako su »ostaci« koji su spaseni od katastrofe apostazije, sjeme iz kojega će niknuti najdivniji plod u planu Božje providnosti, obraćenje židovskoga naroda. To nam dokazuju i »ostaci« u doba Ahabovo, gdje je bila slična apostazija kao ova.

Lagrange veli: »Pavao ne mari za to, što je ovih 7000 ljudi izbjeglo krvoproliću Hazaela i Jehu. Zapanjilo ga je to, što je ipak 7000 ljudi ostalo vjernih. Izrael nije dakle bio sasvim zabačen. A ovu vjernost zahvaljuje milosti Božjoj. On (Gospodin) si je sam sačuvao taj ostatak«. ¹²

Gospodin nije odbacio svog naroda, pače Božja ruka koja je sačuvala »ostatke« zajamčuje da će ti sretni »ostaci« do-
nijeti željno očekivani plod, kad će se mesijanski narod opet jednom naći oko svog Mesije.

Blagosloveni potez Božje providnosti

»Ostaci« su bezuvjetno sretan potez milosrdne ruke Božje u historiji odabranoga, a sada udaljenoga, naroda židovskoga. Oni su za Pavla temeljni kamen, na kom počiva sav veliki plan milosrdne ruke Božje.

Što bi se dogodilo sa čitavim židovskim narodom, da nema tih »ostataka«, Pavao odgovara sam vrlo zornom i ujedno tragičnom poredbom u riječima proroka Izaije: »Da nam nije Gospodin četa ostavio sjemena, bili bismo kao Sodoma i slični Gomori« (Rim 9, 29). Dakle, takva strašna sudbina stigla bi odabrani narod, da mu nije Gospodin ostavio sjemena. Ostaci znače ono sunce koje će jednog dana otopiti teške ledene naslage nevjere i otvrdnuća židovskoga naroda. Kao kod Izaije, tako i kod Pavla, ne samo da se

⁹ Migne: P. G. LV, p. 665.

¹⁰ O. c. LX, p. 577.

¹¹ O. c. XIII, p. 301.

¹² Lagrange: *Épître aux Romains*, p. 269.

neće odmetnuti od Boga, nego će mu biti vjerni, i radi toga će biti sposobni izvesti veličanstvenu zadaću, koju im je Gospodin odredio.

A tko sačinjava to sjeme i te »ostatke« kod Pavla? Tko su te duše, koje su u općoj apostaziji ostale vjerne Raspetom? Dok su s jedne strane farizeji i sotonsko djelovanje spriječili da masa naroda primi svijetlo Evandolja, dotle se ipak našla nekolicina dobro disponiranih duša, koje su pomoću posebne milosti podigle koprenu, i shvatile tajne Božjega poslanja. One sačinjavaju ono sveto spasonosno sjeme. To su »ostaci«. Tko sve amo spada? Sveti Oci i gotovo svi egzegete složni su u tom, da je to prema cjelini židovskog naroda razmjerno malen broj duša, koji gotovo iščezava. Neki su suzili taj broj na apostole i nekoliko prvih pionira Kristova Evandolja. Drugi su taj broj nešto povećali, ali u svakom slučaju znače »ostaci«, kako i sama riječ kaže, razmjerno uistinu maleni dio, kad se uzmu u omjeru sa čitavim narodom.

Charue misli: »Apostoli, dvanaestorica i Pavao, najveći dio prvih pionira Evandolja, bili su Židovi, i mi mislimo, da u duhu Pavlovu osobito taj aktivni i apostolski dio sačinjava: »ostatak«¹³. Cornelius a Lapide veli da onih 7000 kod Ilije znači mnogo hiljada. To je naime bio običan način židovskog izražavanja. Ali poređujući mjesto Ilijino sa sadašnjom apostazijom, broj sadašnjih koji su ostali vjerni Bogu i Njegovu Poslaniku, uzevši u obzir i taj način izražavanja, je doista malen. Evo njegovih riječi: »Tako je i u sadašnje doba ostaci t. j. maleni broj Židova koji vjeruju u Kr'ista; malo njih, kažem, prema nebrojenim nevjernicima, tako da u tolikoj nevjeri i gubitku, ovih malo izgleda kao ostaci i nekolicina.«¹⁴ Sv. Jeronim kaže poređujući tadašnji i sadašnji položaj odabranog naroda: »Kao što tada nijesu svi poginuli, tako se i sada nekoji spasavaju.«¹⁵

Što su pod »ostacima« razumijevali drugi sveti Oci, kaže J. Tirin, navodeći njihovo mišljenje, što se dakako ne smije uzeti matematički. »Sjeme ili ostatke: Djevicu Bogorodicu, apostole, učelnike Kristove i neke druge, koje su oni na vjeru obratili; inače bismo potpuno propali kao Sodoma i Gomora, budući da je sav Izrael zabačen i odbačen od Boga.«¹⁶

Slično kaže prije spomenuti Cornelius a Lapide: »Da nije u vrijeme Kristovo izabrao Bog mali ostatak: Blaženu Djevicu, apo-

¹³ Charue: *L'incrédulité des Juifs*, p. 315 i 316.

¹⁴ Cor. a Lapide: *Comm. in omnes s. Pauli epist.* p. 187.

¹⁵ Migne: *P. L.* XXX p. 722.

¹⁶ Tirinus: *Comm. in S. S.* p. 233.

stole i neke izabrane od Židova koji su vjerovali, bio bi odbačen čitav Izrael radi nevjere, i propao bi kao Sodoma«. ¹⁷

To je novi rod, nova alijansa, temelj budućnosti. To je rod onih, koji traže Gospodina, koji traže lica Boga Jakovljeva.

U općoj razornoj katastrofi nevjere, ti su ostali neozlijeđeni i vjerni. Za taj novi rod, u poredbi prema svim ostalima koji su otpali od Gospodina, veli Charue: »Što se tiče članova toga naroda, mnogi od njih ostaju radi nevjere daleko od kraljevstva, dok je mali dio kao što je prorekao Izaija, izabrao Bog prema tajinsvenoj osnovi providnosti. Ovaj mali dio stiže Kristu narode da stvore narod novog zavjeta«. ¹⁸

Upirući se Pavao poput Arhimeda u to sveto sjeme i novu alijansu, počima da rješava uz apostaziju najteži problem, *problem budućnosti cijeloga naroda svoga*.

Apostol je već više puta kušao dići zastor budućnosti svoga naroda ali se sada u Rim. 11, 11 približio stvari posve, i njegovo je razlaganje sve jasnije, dok ga konačno u proročkom duhu u Rim. 11, 25 ne podigne sasvim. Dokazavši najprije da je Gospodin ostavio blagosloveno sjeme, odbio je najodlučnije u Rim. 11, 11 prigovor da je posve odbio narod svoj. Ulazi zatim u samu bit apostazije. Važe svaku riječ, daje razlog i rješava svaki prigovor, da konačno u toj kontrastnoj historiji njegova naroda zasja beskrajna veličina Božjeg plana.

Nije apostazija takve naravi, da bi bila neizlječiva. U Rim 11, 11 *μη ἔπταισαν* je kontrast od *πέποιον* Lagrange veli da se pod *παιω* misli pad gdje se čovjek može lako pridići u opreci s onim koji je potpuno pao i leži na zemlji bez nade, »Gisant à terre sans espoire«. ¹⁹

Bog kažnjava, ali nikako zato da uništi. Sam jednom reče: »Neću smrti grešnika, nego da se obrati i spase« (Ezek. 33, 11). Sama apostazija, iako u sebi sasvim negativna, u svom efektu proizvešće, osim obraćenja pogana, natjecanje u vlastitim dušama židovskoga naroda. Veli Pavao: »Da ih potakne na natjecanje« (Rim 11, 11). Izraz je vrlo koncizan, ali je jasno da je to natjecanje ujedno princip spasenja za Židove. Njihov će Bog postati sada Bog pogana, a svete knjige njima dane, biće drugima predane. To izaziva srdžbu Židova; a da se obrate treba im priznanje da im je Bog svoj blagoslov oduzeo, zato da ga dadne poganima. To proizvodi preokret

¹⁷ Cor. a Lapide: o. c. p. 73.

¹⁸ Charue, o. c. p. 312.

¹⁹ Lagrange: S. Paul, Épître aux Romains, p. 275.

u njihovu duševnom shvaćanju, i tako dolazi njihov ljubomor do vrhunca, a ujedno postaje povodom da ostave svoje zablude.

Otvrdnuće što ga je Bog predvidio i pripustio ne protivi se, kako je iz ovoga jasno, slobodi ljudske volje, nego naprotiv, utire put djelovanju slobodne volje. Sišavši na dno teške židovske apostazije, razvija dalje njezine učinke i kaže: »A ako je prestupak njihov postao bogatstvo svijeta, i gubitak njihov bogatstvo poganima, koliko više punoća njihova?« (Rim 11, 12).

U svom najdubljem siromaštvu i svojim tako malenim brojem vjernih, obogatili su Židovi pogane, jer su oni bili most po kojem su pogani došli k izvoru dobara, Mesiji. Duh se Pavlov zatim nadvija u budućnost i on proročkim zrenjem gleda što će tek taj odabrani narod Božji biti za pogane u svojoj punini.

Lagrange komentirajući prije spomenute riječi Apostolove veli da *ἡττημα* nije »diminutio« ili mali broj u opoziciji sa *πλήρωμα*, punina »plenitude«. *ἡττημα* treba uzeti u odnosu sa: *ἡττώμαι* što znači: pobijeden sam, »je suis vaincu«; ili sa *ἡττων* znači: slabiji, »inferieur« u značenju gubitka, manje vrijednosti, nižeg položaja. »d'une déchéance ou infériorité«. Conf. Is. 31, 8; I Cor. 6, 7.²⁰ »Diminutio« u Vulgati ne znači nužno kvantitativno umanjenje. Toma razumijeva kvalitativno: jer su otpali od one visine slave koju su imali.

Sa Lagrangom slaže se i protestant Lietzmann. U svojoj knjizi: »Die Briefe des Apostels Paulus an die Römer«, komentirajući Rim. 11, 12 kaže: *πλήρωμα αὐτῶν = πλήρωσις = διὰ τὴν πληρώσωσι τὸ θέλημα τῷ Θεῷ*²¹ Forma je oštra i radi jednakosti: sa »padom i gubitkom« odabrana je iz retorskih razloga.²¹

Za Kornelija a Lapide: »Diminutio« znači: paucitas credentium, mali broj vjernih.²²

Problem obraćenja židovskog naroda, kao i čitava poslanica Rimljanima našla je divnog interpretatora u Andeoskom učitelju, sv. Tomi.

On dokazuje najprije kako strašan pad Židova nije bez koristi, da uzmogne kasnije dokazati, kako se taj teški njihov posrtaj može popraviti.

Njihovim grijehom, veli Toma, dato je spasenje narodima. To se može na tri načina shvatiti.

1) Po grijehu, što ga počinije, ubivstvom Kristovim, slijedilo je spasenje naroda, otkupljenjem po krvi Kristovoj. I Petr. 18.

²⁰ Lagrange: o. c. p. 276.

²¹ Lietzmann: o. c. p. 98.

²² Cor. a Lapide: Comm. in omnes s. Pauli epist., p. 191.

2) Posljedica grijeha, što odbaciše nauku apostola jest, da su apostoli propovijedali narodima. Act. 13, 46.

3) Radi svoje nevjere doslovno radi neposlušnosti, raspršeni su Židovi po svim narodima. Njihove dakle svete knjige svjedoče za Krista i za Crkvu svemu svijetu.²³

No nije se Toma svojim dubokim pogledom zadržao samo na tom da dokaže kakvu korist će donijeti taj teški židovski pad. On ide dalje i dokazuje kako treba s Pavlom gore dignuti srca, jer se taj pad daje popraviti. Toma dokazuje to najprije:

1) Iz koristi. Dobro može više koristiti nego zlo. Ali zlo, t. j. grijeh Židova mnogo je koristio narodima. Prema tome njihovo dobro t. j. obraćenje mnogo će više koristiti svijetu.

»Nekoji najmanji i odbačeni od Židova, apostoli, duhovno obogatije pogane, zato o njima kaže I Kor. (1, 27): Što je slabo pred svijetom izabra Bog da posrami jako. — Koliko će više punina njihova t. j. velik broj njih, obraćen Bogu, obogatiti pogane.«²⁴

Ako je Bog dopustio za korist cijeloga svijeta da Židovi padnu i da se umanje, mnogo će više ispuniti njihove ruševine radi koristi cijeloga svijeta...

Drugi dokaz uzima sv. Toma iz namjere Apostola. Specijalno govori obraćenim poganima (Rim. 11, 13, 14) upravo zato, jer je Pavao Apostol naroda i želi »ne bih li kako izazvao na natjecanje put svoju« t. j. Židove da se nekoji spasu. Nastojanje njegovo za obraćenje Židova je svjedočanstvo: »da se pad Židova može popraviti«. U Rim. 11, 1 nastavlja Toma svoj dokaz. Naznačuje najprije razlog svoje namjere: »ako je zabaćenje njihovo« t. j. njihova nevjera i nepokornost, usput izmirenje svijeta«, u koliko smo smrću Kristovom pomireni s Bogom — »što li će biti istom primanje, nego život od mrtvih«, t. j. što će Bog opet primiti Židove.

Treći dokaz crpi Toma iz posebnog položaja židovskog naroda. »Ako li su prvenci sveti, to je i tijesto«. Oni sveti prvenci: patrijarsi i proroci su razlogom da će Gospodin poradi njih i »tijesto« t. j. ostale k sebi privinuti.²⁵

Kad je već pad židovskog naroda donio toliku korist, a što će tek njegova punina, obraćenje, donijeti! To vrlo lijepo karakteriše sv. Jeronim: »Ako je prestupak njihov toliko vama koristio da ste se priljubili uz njih bez djela zakona; i ako je nekolicina od njih koji vjeruju pozvala sve vas k spasenju, koliko će vam koristiti naukom, kad svi uzvjeruju.«²⁶

²³ Fretté: Tomae Aquinatis opera o. Vol. 20, p. 537.

²⁴ O. c. p. 537, 538.

²⁵ Ibid.

²⁶ Migne: P. L. XXX, p. 724.

Petar Lombardijski piše: »Jer ako je gubitak i zabačenje njihovo postalo bogatstvo svijeta, t. j. ako neki od njih koji se obratiše kao apostoli, obogatiše pogane, koliko će više puni broj njihov, kad će se obratiti na koncu svijeta, biti bogatstvo za narode. Ako njihovo zlo Bog obraća na dobro, t. j. u bogatstvo svijeta, mnogo će više njihovo dobro, kad se puni broj obrati na koncu svijeta, obogati narode naukom i primjerom. Time dokazuje da nije beskoristan i nepopravljiv pad Židova, i kad bi netko pitao: mogu li se obratiti? kaže: da, moći će se.«²⁷

Istraživanje Pavlovo o učinku apostazije i mogućnosti promjene te strahote koja je zadesila njegov narod, komentira Lagrange ovako: »Ostaje dakle ovo: kao što je zabačenje Židova bila prilika za pomirenje svijeta, tako će njihovo obraćenje biti znak za svršetak svijeta i početak novoga svijeta.«²⁸

Moćan je Gospodin da ostvari svoj blagosloveni potez. On je sačuvao sveto sjeme koje je donijelo mnogostruki rod. Snaga tog sjemena razlila se poput gorske rijeke daleko izvan granica Izraela i oplodila je Kristovim Evandeljem pogane.

Gledajući sve to proročki Pavlov duh apelira za svoj narod na samoga Gospodina i kaže: »Jer je silan Bog da ih opet pricijepi« (Rim 11, 23).

I sv. Pavao koga »sili Kristova ljubav« da žrtvuje svoj život za pogane, propovijedajući silu Kristova križa, uzima dokaz iz ekonomije koju je Bog primijenio na pogane. Da označi položaj pogana i Židova služi se vrlo zornom poredbom nazivajući pogane „*ἀργιέλαος* — divlja maslina« koji su ucijepljeni na plemenitu maslinu. Plemenite su se grane, t. j. Židovi radi nevjere odlomile, a na njihovo mjesto ucijepljena je divljaka t. j. pogani. Jasno, čim bi nestalo nevjere, položaj se plemenitih grana onim momentom mijenja.

Evo sad Pavlove vrlo temeljite argumentacije: »Jer ako si ti otsječen od prirodne divlje masline, i pricijepio se protiv prirode na pitomu maslinu, koliko će se više oni, koji su prirodne grane pricijepiti na svoju maslinu«. (Rim. 11, 24). Onim časom kad bi prestala nevjera, »odlomljene grane« vraćaju se u svoj prirodni položaj. Ova je zorna poredba dovela proroka iz Tarza tik pred samu zavjesu budućnosti čitavog Izraela. Sve je spremno da on, rasvijetljen Duhom Svetim, digne posve taj misteriozni zastor da se uzmogne potpuno vidjeti plan mudrosti Božje.

²⁷ Migne: P. L. Tom. 191, p. 1485.

²⁸ Lagrange, S. Paul: Épitre aux Rom. p. 278.

IV

Triumf milosrđa i ljubavi

Došavši Pavao pred veliki misterij budućnosti svoga naroda, hoće da ga otkrije. Uvjeren, da se historijom njegova naroda provlači posebni neki zakon kao kod nikojega drugog naroda, pogled mu još jednom sažima sve što je Bog učinio tomu odabranom narodu, i biva mu jasno da je glavni zakon u historiji njegova naroda, bio zakon ljubavi i milosrđa.

U punini toga uvjerenja otkriva on tajanstveni Božji plan čitavom svijetu. No u tom času kao da mu ruka i proročka vizija zastaje:

Vjeran je Bog

Pred njegovim se očima još jednom pojavi strašna riječ: apostazija. Gleda istina, pred sobom maleno sjeme »ostatke«; ali i »slinga« istodobno »podiže glavu, neprestano prijeteći protiv svake vesele nade, — i sprema se da svojim ukočenim i neprijatnim pogledom opet razori svaku nadu budućnosti«.¹

U tom času Pavlov pogled ostavlja zemlju i upravlja se Božjem veličanstvu, te svu svoju nadu za budućnost stavlja potpuno u Njegove svete ruke.

»Od svemogućega Boga očekuje on veliko čudo budućnosti, čudo, da odlomljenu granu opet ucijepi, da ono što je zamrlo novim stvaranjem opet spoji sa živim stablom i da zamrlo tako probudi na novi život«.²

Bog je neprevarljiva istina; drži vjerno svoja obećanja. »Ako neki ne vjerovali, zar će nevjera njihova vjernost Božju ukinuti? Bože sačuvaj! A neka bude Bog istiniti, a svaki čovjek laža kao što je pisano: da se opravdaš u riječima svojim, i pobijediš kad ti stanu suditi« (Rim 3, 3).

Ne može ljudska nevjera i zloća biti tako velika da uništi ono što je On na najsvečaniji način obećao. Iz Božjih obećanja jasno slijedi da On ne samo nije kćeri jeruzalemske odbacio, nego da će ona jednog dana čuti glas zaručnika i povratiti se k njemu, svom Mesiji.

Bog će ispuniti svoja obećanja i onda, ako Izrael istom kao posljednja žetva uđe u žitnicu kraljevstva Božjega.

S tim mislima, čvrstom vjerom i nadom usidrenom u neprevarljivom Bogu, otkriva napokon Kristov apostol veliku tajnu budućnosti odabranog naroda Božjega.

¹ Maier: Israel in der Heilsgeschichte, p. 111.

² O. c. p. 137.

Punina naroda

Otkrivajući tajanstveni plašt budućnosti svoga naroda, kaže Pavao: »Jer neću braćo zatajiti tajne ove, da ne budete u sebi mudri, da se dogodilo dijelom otvrdnuće u Izraelu, dok ne unide punina naroda. I tako će se spasiti sav Izrael« (Rim 11, 25). Tim je riječima otkrio tajnu sretne budućnosti. Djelomično otvrdnuće i zasljepljenost nije i neće biti trajna. Ulaskom narodâ t. j. poganâ u Crkvu Kristovu svršiče se i mōra zasljepljenosti i nevjere, i tada će doći iza brodoloma najsretniji čas za odabrani narod izraelski, čas kad će čitav Izrael oduševljeno pozdraviti svog Mesiju i raskriljenim rukama primiti Njegov »slatki jaram« (Mt. 11, 30).

Sveti su Oci, a osobito moderni biblicisti, posvetili mnogo pažnje ovoj velikoj Pavlovoj objavi i tajni. Augustin oduševljeno opisuje čas kad će pogani ući u Crkvu da se uzmogne spasiti čitav Izrael. Naziva: »uzvišenom tajnom što se otvrdnuće dijelom dogodilo u Izraelu, kad su progonili Gospodina, da se, kad dođe punina naroda, obrati čitav Izrael. Kad je Apostol došao do ove duboke tajne i velike tišine, poviče kao satrt nekim strahom radi same uzvišenosti: O dubljino«. Na drugom mjestu veli: »Neka se pokaže milosrde tvoje, brini se za svoj vinograd, usavrši ga, jer se otvrdnuće dijelom dogodilo u Izraelu da se spasi sav Izrael, kad unide punina naroda«.³

Sv. Ivan Hrizostom kaže, da je potrebno da Krist najprije zavлада poganima, onda će svanuti sretni čas, koga je Pavao otkrio. Evo njegovih riječi: »Kad Krist zavlada poganima, onda će doći i oni (Židovi) natjerani ljubomorom«.⁴ Origen kaže: »Zatim mi pogani znamo da smo padom Izraela našli put spasenja, a oni su izbačeni napolje, dok ne uđe naša punina. A znamo, kad unide punina naroda, da će se tada čitav Izrael spasiti«.⁵

Sv. Jeronim konstatirajući zasljepljenost najvećeg dijela Židova očekuje »supplementum gentium« da taj dio može ući u blagosloveno Kristovo kraljevstvo. Njegove su riječi: »Dotle je trajala zasljepljenost dok ne vide narodi koji se imadu spasiti, da su svi pozvani k spasenju: bilo iz plemena Judina bilo iz Izraela, t. j. oni iz zakona. Potom pokazuje to da će, pošto primi vjeru Kristovu nadopunjak naroda — ostali židovski narod — potaknut revnošću i natjecanjem, — vjerujući u Krista — biti spaseni«.⁶

Sveti Toma, koji je prije naveo mnogo dokaza o koristi koju je proizvela apostazija židovskog naroda, i ujedno dokazao kako se taj pad može popraviti, došavši do mjesta velike tajne Božje

³ Migne: P. L. XXXVI, p. 98; 1027.

⁴ P. G. LVIII, p. 628.

⁵ o. c. XIII, p. 301.

⁶ Migne: P. L. XXX, p. 726.

koja je počivala u Pavlovu srcu, navodi mnoge dokaze o obraćenju židovskog naroda. Datum kad će nastupiti taj veličanstveni čas u povijesti ovozemnog Božjeg kraljevstva je »punina naroda«. Kad ona nastupi, sav će se Izrael spasiti, ne pojedinačno kao sada, nego svestrano, svi.⁷

Moderni su bibličisti s mnogo razumijevanja ušli u veliki Pavlov misterij. Osobito su potcrtali što se tiče »punine naroda« jednu vrlo važnu stvar. Dali su ispravno tumačenje te riječi, ili bolje, naglasili su to ispravno tumačenje.

Lagrange veli: »Ova se punina proteže na narode, a ne na lica. To su dakle svi narodi koji će se obratiti Kristu, a ne svi pojedinci pogana«.⁸ Premda su se pojedinci od Židova obratili, najveći je dio ostao zaslijepljen, a kad se pogani obrate, i kad uđu u Crkvu, tad će svršiti otvrdnuće i zaslijepljenost židovskoga naroda. Što je o »punini« naglasio Lagrange, upotpunjuje Maier, kad kaže: »Ovdje se veže s izrazom »punina« predodžba o određenom i odmjerenom vremenu, i kad se ono ispuni, nastupiće vrijeme spasenja.«⁹

Krist je došao da spasi narode svih kontinenata i svih vjekova. U Crkvi Kristovoj osjeća se neka praznina, nepopunjeno je jedno važno mjesto, koje se svakako mora popuniti obraćenjem velikog dijela onoga naroda, čiji su veliki sinovi posijali riječ Evandjelja među pogane.

Tu misao izražava Charue kad kaže: »Crkva ostaje nepotpuna, kao da joj je odrezano jedno od njezinih najboljih udova sve dotle, dok ne bude odabranim narodom natrag nadopunjena. Taj će čas svakako kucnuti, kad tako dode puni broj pogana i puni broj Židova, otvoriće posljednje uskrsnuće definitivnu fazu kraljevstva«.¹⁰

Dakle: kad dode živo željena »punina naroda«, tad će Židovi u Crkvi zauzeti svoje časno mjesto. Cornelius a Lapide o tom veli: »Biće zaslijepljenost u Izraelu dok se broj onih koji će od pogana vjerovati, ne upotpuni i ne uđe u ovčinjak Kristov. I poslije njih će se spasiti čitav Izrael; i iz obje punine pogana i Židova uskrsnuće jedna, potpuna i savršena Crkva«. Tumači, da će Pavlov »stipendium Dei iudicium« punim sjajem zasjati kad dode »punina naroda«, s kojom je nužno vezano obraćenje Židova. Nadovezujući na sv. Pavla Rim. 11, 25, kaže: »Ovdje dokazuje Pavao ono što je rekao da Židovi nijesu tako odbačeni od Crkve i od kraljevstva Božjega da se ne bi mogli opet ucijepiti kao što će to biti poslije obraćenja i ucijepljenja pogana. To Apostol naziva tajnom, t. j. čudnovati,

⁷ Thomae Aqu. opera, vol. 20. p. 542, s.

⁸ Lagrange: S. P. Épître aux Rom., p. 284.

⁹ O. c. p. 142.

¹⁰ Charue: L'incrédulité des Juifs, p. 341, 342.

tajni, udivljenja vrijedni Božji sud i odredbu, providnost, dopuštenje i određenje po kojem se dogodilo i postiglo — da Kristovim poslanjem najprije Židovi otvrdnu s tom namjerom da se pozovu pogani k spasenju, a da se zatim Židovi prosvijetle, uzvjeruju i spase.¹¹ Najteži i najtajnovitiji problem židovskog naroda rješava se sa puninom naroda. »Dok mnoštvo poganskog naroda iz svih krajeva svijeta prema prorečenim proroštvima uzvjeruje ili uđe u Crkvu vjernika, što znači da će zaslijepljenost biti u Izraelu dok se broj onih, koji će od pogana vjerovati sasvim ne ispuni i uđe u Kristov ovčinjak.«^{12a}

Konačni rezultat svega ovoga što su kazali sveti Oci i bibličiste je slijedeći: Gospodin Bog je u beskrajnosti svojih sudova i u svojoj beskrajnoj dobroti odlučio najprije primiti u svoje vidljivo kraljevstvo one koji nijesu bili na posebni način Njegovi, t. j. pogane. A kad oni uđu u Kristovu ovčarnicu, tada će se Božja milosrdna ruka nadвити nad otpale sinove odabranoga naroda.

Pastir će pozvati svoje zalutale ovce k Sebi. One će čuti i razumjeti glas Pastira, i biće jedno stado i jedan Pastir. (Iv. 10, 11). To je to veliko čudo što ga sv. Pavao očekuje iza onoga časa kad nastupi »punina naroda«. Bog je spor, ali dostižan. Židovski narod treba da sa svetom strpljivošću čeka izvjestan otsjek vremena što ga je Gospodin odvijeka odredio, da najprije »divlje masline« uđu u Crkvu, a onda će izabrani narod izaći iz teške tame apostazije, i ugledati Kalvarijskog Mesiju gdje ga raširenih ruku zove k Sebi. Oni će doći, i tad će se sav Izrael obratiti.

Ulaz Izraela u Crkvu

»Punina naroda« i Pavlove riječi iz Rim. 11, 26: »*Πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται*« potpuno su vezane. Kako Pavao za svaku važniju stvar traži dokaz u Starom Zavjetu, to i ovu tajnu ljubavi Božje snažno potkrijepljuje dokazima iz S. Zavjeta. »Doći će od Siona Spasitelj, odvrtiće bezbožnost od Jakoba« (Rim 11, 26. Is. 59, 20). Ne samo to! Gospodin je sam obećao da će se Izrael doista obratiti i da će se dogoditi to čudo. Šta više, On se obvezao na to. To je neprevarljiva Gospodnja riječ, zavjet. Evo što veli Gospodin preko proroka: »I ovo im je od mene zavjet, kad oduzmem grijehe njihove« (Rim 11, 27. Jer. 31, 33; Is. 27, 9).

Tu će svoju svečanu riječ Gospodin izvršiti, po ulasku naroda u Božji ovčinjak. Biće to jedan od najljepših i najradosnijih događaja u povijesti Crkve koja vojuje. Čas ulaska u Crkvu ne znači samo jednu silu i moć koja će u moralnom i vjerskom pravcu biti prekretnica čitavog svijeta, nego taj čas označuje i veliko veselje.

¹¹ Cor. a Lapide: Comm. in omnes s. P. epistolas p. 194.

^{12a} Migne: Scr. S. Curs. compl. p. 275.

Otkupitelju kao Sinu odabranog naroda. Za taj čas veli Čharue: »Kao posljednja pobjeda Jagnjeta biće dvanaest plemena uspostavljeno i poredano na čelu svih kršćanskih naroda.«¹² Sve pobjede Kristove Crkve biće okrunjene zadnjom i najdirljivijom pobjedom, kad se prvorodeni sinovi budu vratili u krilo svoje Majke.

Amo idu Loch-Reischlove riječi: »To je zadnje što vidljiva, borbeno Božja Crkva ima ovdje još da posreduje i očekuje prije drugog dolaska svoga Zaručnika i prije svršetka svijeta po uskrsnuću od mrtvih i sudu.«¹³

Tako eto očekujemo pred otkrivenim misterijem najprije puninu naroda, a onda njegovo ispunjenje kao posljednji preludij anđeoskih trubalja posljednjeg suda i pojave Njegovog Veličanstva Isusa Krista.

Važno je još jedno pitanje kod obrađivanja konačnog obraćenja židovskog naroda. Sv. Pavao kaže: »Πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται« (Rim 11, 26). Kakovo značenje ima izraz »čitav Izrael«?

Kao što kod izraza »punina naroda«, tako nije ni ovdje Pavao mislio na matematičko obraćenje. On hoće reći da će se obratiti tadanji potomci Abrahamovi i Jakovljevi *kao cjelina*. To znači da može biti, a sigurno će i biti pojedinaca koji će u posljednjem času ostati gluhi i slijepi, i kao »sinovi propasti« osuditi sami sebe na vječnu propast. U »Πᾶς Ἰσραὴλ« spada i ona malena četa o kojoj govori Pavao u Rim. 11, 7 kad kaže: »Izabrani su zadobili, a ostali su otvrdnuli«. Zasljepljenost traje do punine naroda. Kad ona dođe, onda će milošću Božjom zasljepljeni progledati, i obratiće se pastiru svojih duša. Prema tome ne spadaju amo samo predestinirani kako je mislio sv. Augustin »koji su po određenju pozvani«,¹⁴ nego židovski narod kao cjelina.

Jasnu i točnu egzegezu spomenutog izraza, s jedne strane prema Augustinu, a s druge prema Tomi, Hrizostomu i drugima ima Lagrange: On kaže ovako: »Čitav Izrael, ne znači ni samo preodređene, niti sve Izraelce individualno, nego mnoštvo naroda, u opreci sa pojedincima, koji bi se mogli obratiti — to je zaključak čitavog dokazivanja.«¹⁵ Istu misao iznio je Tirin tumačeći grčki tekst: »Tako dakle, pošto se ispuni broj obraćenih pogana, čitav Izrael (t. j. svi Židovi koji će tada živjeti) biće spasen. Tako Origen, Hilarije, Ambrozije i Hrizostom s Tomom, Kajetan, Sot i mnogi drugi misle uopće sve Židove.«¹⁶

¹² Charue: L'incrédulité des Juifs, p. 264.

¹³ Loch-Reischl: Die heiligen Schriften des A. und N. Testaments, p. 56.

¹⁴ Migne: P. L. XXXIII, p. 638.

¹⁵ Lagrange: S. P., Épitre aux Romains, p. 285.

¹⁶ Tirinus: Comm. in omnes s. Pauli epist. p. 235.

Da se izraz: *Πᾶς Ἰσραήλ* mora uzeti kao cjelina naroda, a ne matematički svi pojedinci, dokazuju najbolje paralelna mjesta sv. Pisma. Tako na pr.: »Skupite sav Izrael u Masfu da se molimo Gospodu« (1 Sam. 7, 5). Zatim: »Tada otide Roboam u Sihem, jer se ondje skupi sav Izrael da ga zakralji«. (1 Reg. 12, 1) Pa opet: »Kad se utvrdi kraljevstvo Roboamovo, i kad osili, ostavi on zakon Gospodnji i sav Izrael s njim (2 Par. 12, 1). Paralelno mjesto ima i kod Danijela: »I sav Izrael prestupi zakon tvoj, i ostupi da ne sluša glasa tvojega« (Dan. 9, 11).

Sva ta paralelna mjesta dokazuju da Pavao nije mislio nikako pod *Πᾶς Ἰσραήλ*, matematičko obraćenje židovskog naroda t. j. obraćenje svih pojedinaca.

To je katoličko tumačenje velikoga Pavlova misterija.

Što se tiče protestanata: Luter je odlučno nijekao obraćenje Židova. Poslijeluterovski i današnji protestantski biblicisti tumače Pavlov misterij ispravno t. j. priznaju da će se narod židovski uistinu obratiti.

Ima još nešto što je Gospodina privezalo uz taj narod. Ako i oduzmemo najveću odliku, da je od njih Krist po tijelu, presveta Djevica, i onaj mali, a u svom djelovanju veliki kolegij dvanaestorice, ima još nešto što je iz tog naroda Gospodinu osobito milo. To su »Oci«, sveti patrijarsi i proroci (Rim. 11, 28). Radi njih jesu i ostaju Gospodinu dragi, iako su ovaj čas Njegovi neprijatelji. Maier kaže: »Jer temeljni odnos Boga prema svom narodu ne određuje se po sadašnjem vladanju Izraela prema Evandelju, nego je prije svega toga po Božjoj vječnoj odluci s obzirom na Oceve Božjeg naroda odvijeka određen.«¹⁷

Radi tih velikih duša, nije Gospodin odbio one koji su aktivno sudjelovali kod ubijstva Golgotskog Mučenika i koji su zatvorili oči i uši svoje čudesima evandelja. Jer su Mu dragi, On će ih privinuti k Sebi, i oni će se obratiti k Bogu svome, kad dode punina naroda.

Nije na odmet pitanje: *kad će se sve to dogoditi?* Da li su blizu dani »punine naroda«? Hoće li možda već ovaj sadašnji naraštaj biti svjedokom velikom djelu milosrđa Božjega, ili možda generacija svršetkom drugog milenija? To pitanje dobiva tim veću važnost, jer živimo u doba različitih adventističkih sekta koje jakim tempom naviještaju skori zvuk trubalja posljednjega suda. Po njihovu je shvaćanju, čini se, na historijskom satu Adamovih potomaka za pet minuta dvanaest. No adventistički računi nijesu Božji računi. Ni puninu vremena, ni obraćenje Izraela nemamo nikakova razloga ubrzati. O tom je napisao Lagrange ove mjerodavne riječi koje usvajamo: »Mi nemamo nikakvog znaka da je opće obraćenje

¹⁷ Maier: Israel in der Heilsgeschichte, p. 145.

blizu; naprotiv s jedne se strane Crkva katolička uvijek širi među poganima, a Židovi s druge strane postoje još uvijek kao posebna rasa.¹⁸

Gospodin, koji je u beskrajnosti svoga milosrda odlučio da privine k Sebi svoj zalutali narod, znade najbolje kad će biti najzgodniji čas da se ispuni božansko obećanje.

Signal vječnog početka slavne Crkve

Kad desnica Božja izvede to čudo svoga milosrda, onda je dvanaesti sat blizu. Iza povratka i ucepljenja plemenitih — do tada otkinutih grana — na maslinu, približiće se čas i dan koji je poznat samo Gospodinu. Blizu je onda intonacija trubalja posljednjega suda, blizu čas, da se Sin Božji ponovno pojavi po drugi put na preobraženoj zemlji.

To će biti onaj čas, kad uniđu i posljednji, t. j. Židovi kao cjelina, te kad oduševljeno pozdrave križ Kristov; onda su na vratima svi oni predznaci velikog i strašnog dana, o kojemu s toliko dramatike govori sam Krist.

Obraćenje će i ulaz Izraela u Crkvu biti uoči onoga dana, koji da ne dode, ne bi se moglo spasiti nijedno tijelo (Mt. 24, 22). Ulaz Židova u Kristovu ovčarnicu naznačuje neposrednu blizinu dolaska sile Božje i Krista na oblacima da sudi živima i mrtvima.

To je ujedno predznak kad će mrtve kosti oživjeti i kad će nebrojeno potomstvo Adamovo silom Božjom uskrsnuti iz zemaljske utrobe i porušenih grobova. Obraćenje odabranog naroda i njegov pokornički ulaz u Crkvu, ujedno je posljednji preludij iz kojega, poslije suda, slijedi vječni početak »plača i škrguta«, a za borbenu Crkvu sretni početak sjedinjenja sa slavnom Crkvom.

Adoracija Božjem milosrdu i ljubavi

Svršivši sve ovo i otkrivši Božji misterij budućnosti, Pavao još jednom baca svoj pogled na historiju pogana i na historijski razvoj svog naroda, pa svršava kratkim zaključkom: »Jer je Bog zatvorio sve u nepokornost da se svima smiluje« (Rim. 11, 32). Izrekavši ovo pada sveti Kristov prorok i Apostol na koljena. Satrt neizmjernešću Božjih planova i sudova, u ekstazi duše koja je sva ispunjena Bogom, recitira Pavao divnu molitvu: »O dubljino bogatstva i mudrosti i znanja Božjega! Kako su nedokučljivi sudovi njegovi i neistražljivi putovi njegovi« (Rim. 11, 33).

Promatrajući povijest i vezu između židovskoga naroda i poganskog, te uloge koje im je providnost Božja namijenila, ne preostaje ljudskom umu ništa drugo nego se duboko skrušiti, i

¹⁸ Lagrange: S. Paul, Épitre aux Romains p. 285.

s najvećim počitanjem pokloniti beskrajnoj mudrosti, milosrđu i ljubavi Gospodnjoj. To je jedini čin što ga može učiniti maleno stvo- renje prema svom Stvoritelju i Otkupitelju.

Poviješću židovskoga naroda kao i poviješću čitavoga čovje- čanstva provlači se zlatna nit milosrđa i ljubavi. Veli Kornelije a Lapide: »Bog je dopustio da budu sukcesivno i izmjenično Židovi i pogani zatvoreni u tminama duge nevjere, da ih tada tek pozove svojoj vjeri i milosti i slobodi, pa da tako svima jasno otkrije divno svoje milosrđe.«¹⁹

Pjesma historijske drame židovskoga naroda razvija se u strašnim disakordima, a konačno će se teški disakordi beskrajno milosrdnom rukom Svemogućeg Umjetnika božanski razriješiti. Maier veli: »Sve se kreće između dva pola: čovjek i Bog, ljudska neposlušnost i božansko milosrđe, dok se čitav pokret ne svrši tako da ljudsku neposlušnost uništi božansko milosrđe«²⁰ Zar ne blista tu vječnost mudrosti Božje? Bog se poganima najprije objavljuje. Veli sv. Pavao: »Što se može doznati o Bogu, očito je u njima, jer im je Bog objavio. Jer što je na njemu nevidljivo od stvorenja svijeta, razabire se i opaža po stvorenjima, i njegova je vječna sila i božanstvo, te oni nemaju izgovora« (Rim. 1, 19, 20).

Medutim pogani primivši tu objavu krenuše dijametralno oprečnim putem, svojim putem, daleko od Boga. Iza toga dolazi te- ška Božja kazan. Što su sve činili pošavši svojim, a ne Božjim putem nabraja Pavao već u svojoj poslanici Rim. 1, 24, pa svršava: »Predao ih je Bog pokvarenom njihovom mišljenju da čine što ne valja, puni svake nepravde, zlobe, lakomosti, pakosti, puni zavisti, ubivstva, svade, lukavštine, zloćutnosti, šaptači, klevetnici, bogu- mrski silnici, naduti oholice, izmišljači zala, nepokorni roditeljima, nerazumni, nevjerni, bez srca, okrutni« (Rim. 1, 28, 28—32). Mnogo su vremena lutali daleko od Boga svojom trnovitom stazom. Na tom su putu postali sposobni primiti bogatstvo milosrđa Božjega i ući u kraljevstvo u onom času, kad su se plemenite grane t. j. Ži- dovi, nevjeroj odlomile.

Od dana Kristove pojave na zemlji unilaze pogani pod za- stavu Krista Kralja, i ulaziće do »punine naroda«.

Sličan je slučaj sa Židovima. Posebno ih je izabrao, posebno odgajao, davši im sve; na koncu im je poslao Mesiju. I mjesto da prime Božjeg poslanika, oni ga odbaciše, odrekoše ga se. Dolazi Božja kazan. Zaslijepljeni lutaju. Dok »Sunce s visine« (Lk. 1, 78) baca svoje divne i jake zrake, dotle oni lutaju oviti teškom tamom apostazije. Na tom će se svom teškom putu narod židovski očistiti

¹⁹ Cor. a Lapide: Comm. in omnes s. Pauli epist. p. 196.

²⁰ Maier: Israel in der Heilsgeschichte, p. 146.

kao gorski potok iza proloma oblaka na gorskom šljunku da bude sposoban primiti iza »punine naroda« veliki dar milosrđa Božjega obraćenja. Otpadom Židova, obraćaju se pogani, puninom pogana, obratiće se Židovi.

. Nedokučljivu beskrajnost i mudrost Božju u ekonomiji vođenja i spasenja čovječanstva ocrtao je sv. Pavao upravo klasički u Rim. 9—11. Lagrange veli: »To je pečat čitavog dijela naučne strane poslanice. Međutim najviše primjenjuje na glave IX—XI činjenice koje ostavljaju dušu kao zapanjenu nad Božjim sudovima na svijet te sadržavaju vremenito odbačenje da se dovrši u milosrđu.«²¹

Sveti Ivan Zlatousti zorno opisuje veliko udivljenje Pavlove duše koja se zagledala u taj veliki bezdan mudrosti i dobrote Božje. Evo njegovih riječi: »Vidjevši naime silno i prostrano more, i zaželjevi prozreti baš u tome dijelu u samu dubinu ove njegove providnosti, obuzet kao nekom vrtoglavicom nad neizrecivom ovom ekonomijom, začudivši se i zapanjivši se s neizrecivosti, beskrajnosti, tajinstvenosti i neshvatljivosti Božje mudrosti i providnosti, odskočio je izustivši ove glasove vrlo se prepao i povikao ove riječi: O dubljino bogatstva i mudrosti i znanja Božjega.«²²

Tako se eto u ekonomiji spasenja divno prepliće prekrasan trolist: neizmijerna mudrost, milosrđe i ljubav, odraz beskrajne dobrote presvetoga Trojstva. Vječna ljubav je stvorila svijet i čovječanstvo. Ljubavlju počinje svijet, a ljubav je i najveličanstveniji akord završne pjesme vječne ljubavi Božje, kojom će se završiti historija svijeta.

Puninu i moć svoju pokazala je i pokazat će ljubav i milosrđe Božje na svom odabranom narodu. Za taj najradosniji čas kaže B. Allo: »Prije nego počne opisivati videnja koja će prikazivati sudbinu svijeta i Crkve, i u kojima će u vječnoj antitezi zasjati pravednost i dobrota Gospodnja, mali prolog pokazuje nebeski hram, koji se otvara, a pokazuje kovčeg zavjetni, simbol milosrđa — koji će reći posljednju riječ u tajanstvenoj budućnosti.«²³

»Opće pravo« po kom će pogani ući u Crkvu, i po kom će se dogoditi veliki misterij obraćenja odabranog naroda, jest beskrajno milosrđe Božje. Veleban je to doista plan! Padam s Pavlom na koljena da se poklonim tom velebnom planu, i završavam riječima Charua: »Svrha povijesti svijeta jest — da pjeva pjesmu o milosrdnoj dobroti Božjoj.«²⁴

²¹ Lagrange, S. Paul, *Épître aux Romains*, p. 289.

²² Migne: P. G. LIII, p. 482.

²³ B. Allo: *Apocalypse*, p. 153.

²⁴ A. Charue: *L'incrédulité des Juifs*, p. 342.

Summarium. — Problemati conversionis »populi electi« postremis his temporibus magis magisque attentio praebetur. Electus, deinde obcoectus et dispersus populus in consummatione saeculi, ante ultimum iudicium ad Salvatorem et Redemptorem suum convertendus est. Hic est nucleus totius tractatus.

Idea de Deo uno et unico, de Salvatore in paradiso promisso post diluvii poenam paulatim obnubilatur. Ne poenitus excideret elegit Deus populum israeliticum Abrahamo praeceunte, ut hanc ideam puram et incorruptam servaret. Quem in finem dedit eis prophetas, qui per undecim saecula fidem in unum Deum, providum et remuneratorem, et morum puritatem praedicare non destiterunt, viam ad adventum venturi Regis et Salvatoris totius generis humani Jesu Christi praeparantes.

Interea pharisei et scribae, duces populi, ideam propheticam de »Filio hominis«, qui morte crucis mundum salvare debet, subverterunt: regem, regnum Davidico splendidius conditurum expectabant; eos de iugo ferreo Romanorum liberatum sperantes, scandalum crucis nullo modo comprehendere voluerunt. Consequens erat: Christum Regem et Salvatorem respuerunt et in apostasiam inciderunt. Causa praecipua apostasiae Christus crucifixus erat, attamen non unica. Justitiam plenam a lege per Moysen a Deo data expectabant. Ita ergo fons justitiae ipsis non missio soteriologica Christi, sed lex videbatur, in qua indurati, missionem veram mente non intellexerunt. Nec diabolus, inimicus perennis, tamquam ratio apostasiae omitti debet. Effectus apostasiae a Christo infructuosus non erat. Populus electus maxima ex parte Salvatorem dereliquit, in cuius locum oleaster perveniet, gentes nempe paganae. Quaestio fit: utrum hic status apostasiae usque ad finem perduraturus sit, an aliqua spes conversionis elucescat? S. Paulus in epistola ad Rom. IX—XI affirmat populum electum ante consummationem saeculi conversurum esse. Argumentum imprimis ex sua propria conversione assumit; deinde futuram conversionem ex historia populi tempore Ahab regis probat. Tunc Elias et 7000 »sanctum semen« quos Deus sibi elegit et seposuit, fideles Deo permanserunt. Et hoc tempore, concludit Paulus, elegit et seposuit sibi Deus »sanctum semen«, reliquias, quae Deo ejusque Mediatori fideles sunt. Etiamsi sit minima pars totius populi israelitici, sufficit tamen, ut Deus ope hujus parvuli numeri magnum miraculum caritatis et misericordiae producat: conversionem nempe populi israelitici.

Fundamentum firmae expectationis S. Pauli est fidelitas divina, quae hoc admirabile mysterium promisit. *Πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται*, ubi terminus *Πᾶς* non est mathematice summendus.

Remanet respondendum: quo tempore haec fient? Dicit: cum plenitudo gentium Ecclesiam intrabit. Quando vox Sponsae Christi, evangelizantis in omnibus finibus terrae audita erit, et omnes gentes — non mathematice — in ovile Christi intrabunt, tunc et populus electus, adhuc reprobatus, convertetur intrabitque tanquam postremum complementum Ecclesiam Christi. Quo facto — angelorum tubae finem saeculi annuntiabunt.